

Міністерство освіти і науки України
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Філологічний факультет
Кафедра української мови

Важеніна Олена, Бортун Каріна

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА
МОВА: МОРФЕМІКА.
СЛОВОТВІР: МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ**

ПРАКТИКУМ

Вінниця–2019

УДК 80

Б82

Рекомендувано до друку на засіданні кафедри української мови від 13 листопада 2019 року (протокол № 6).

Бортун К., Важеніна О.

Б82 Сучасна українська мова: морфеміка. словотвір: матеріали для самостійної роботи студентів. Практикум / Олена Важеніна, Каріна Бортун. Вінниця. Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2019. 80 с.

УДК 80

© Бортун К., Важеніна О., 2019
© Донецький національний університет
імені Василя Стуса., 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1.	
Вступ. Морфеміка як розділ мовознавчої науки.....	7
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2.	
Класифікація морфем у сучасній українській: загальна характеристика	13
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3.	
Тема: Характеристика морфемного складу української мови	17
ПРАКТИЧНЕ №4.	
Тема: Афіксоїди як морфеми перехідного типу	22
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5.	
Тема: Структурні типи основ.....	25
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6.	
Тема: Історичні зміни у морфемній будові слова.....	31
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7.	
Тема: Морфемний розбір слова	36
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №8-9.	
Тема: Словотвір. Основні поняття словотвору	40
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №10	
Класифікація способів словотвору. Морфологічний спосіб словотвору	45
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №11	
Змішані способи афіксального словотворення	50
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №12.	
Словотворення складних слів.....	55

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №13.	
Неморфологічні способи словотвору.....	58
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №14.	
Особливості морфемної та словотвірної будови слів частин мови	61
Схема скороченого запису морфемного аналізу слова	66
Перелік статей для підготовки конспектів наукових текстів.....	69
Колоквіум на тему: «Характеристика морфемних словників».....	71
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	72
ЛІТЕРАТУРА	74

ВСТУП

Практикум укладено відповідно до програми з курсу «Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір» для студентів філологічного факультету. У ньому подано перелік теоретичних питань, літератури та систему вправ для аудиторного і позааудиторного виконання студентами із зазначеного навчального курсу.

Навчальний матеріал із морфеміки і словотвору згруповано у два блоки: перший спрямований на всебічне вивчення різних класів морфем і способів словотвору, а другий – на комплексний аналіз особливостей морфемної і словотвірної будови кожної з повнозначних частин мови. Завдання другого блоку рекомендовано для самостійної роботи студентів при модульно-рейтинговому навчанні.

Вправи та завдання у Практикуму спрямовані на всебічне вивчення морфеміки та словотвору як основних і важливих ярусів мовної структури. Авторами передбачено морфемний та словотвірний аналіз одиниць мови, визначення їхніх диференційних ознак з огляду на два взаємопов'язані й водночас різноспрямовані вектори – традицію і новаторство.

До вправ подано зразки виконання, що полегшить студентові роботу; рекомендовано літературу, яку він повинен опрацювати, перш ніж виконувати завдання.

Переважна більшість вправ має проблемно-пошуковий характер, що вимагає від студента активізації знань із попередніх і паралельних курсів (лексикології й фразеології, фонології й фонетики, історичної граматики), уміння користуватися різними типами словників.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1.

Вступ. Морфеміка як розділ мовознавчої науки

1. *Морфеміка як розділ науки про мову.*
2. *Морфема як мінімальна значуща одиниця слова. Кваліфікаційні ознаки морфеми.*
3. *Співвідношення понять морф і морфема.*
4. *Аломорфи та варіанти морфем.*

Література:

1. Безпояско О.К. Морфеміка української мови / О.К. Безпояско, К.Г. Городенська К.: Наук. думка, 1987. 212 с.
2. Бабій І.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 112с.
3. Вакарюк Л.О. Українська мова. Морфеміка і словотвір / Л.О Вакарюк ., С.Є. Панцьо. Тернопіль: Лілея, 1999. 220 с.
4. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К.: Вища школа, 1999. – С. 5-13.
5. Клименко Н.Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н.Ф.Клименко, Є.А. Карпіловська. К., 1998. 162 с.
6. Клименко Н.Ф. Основи морфеміки сучасної української мови: Навч. посібник / Н.Ф. Клименко; Ін-т

змісту і методів навчання. Київ. ун-т імені Т. Шевченка. К., 1998. 182 с.

7. Сучасна українська мова (Морфеміка. Словотвір. Морфологія): навчально-методичний посібник / А.П. Загнітко, О.Г. Важеніна, Ж.В. Краснобаєва-Чорна, З.Л. Омельченко. Донецьк: ДонНУ, 2012. 218 с.

8. Хрустик Н.М. Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір: Практикум: навчальний посібник / Н.М. Хрустик, Л.І. Хаценко. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 136 с.

ВПРАВА 1. Виділіть корені слів і відзначте в них чергування звуків; поясніть, якими фонетичними причинами зумовлені ці чергування. До поданих слів доберіть такі слова одного кореня, в яких можна було б простежити чергування звуків.

Терти – натирати – натру; увечері – вечір; дрож – дрижати; рік, осінь, шість, кров; ходити – походження – хід; ловити – ловлю; ломити – ламати; дружба, плести, береза, плакати; лісок – ліщина; наука – вчення – звичка – учень; плече – пліч; воля, освіта, носити, могти; плету – плести – виплітати; возити – везу – віз; нога – ніг – ніжка – нозі; переїзд, дихати, любити, наука; сніг, бійка, бродити, допомога.

ВПРАВА 2. Визначте суфіксальні морфи в таких словах:

Читач, читацький; ніжка, на ніжці; лісок, ліска; юнак, юначе, юнацький, юнацтво; зрадник, зрадницький, зрадництво; батьків, батькового; річка, на річці; тітка, тітчин; викладач, викладацький; піаністка, піаністці;

моряк, морячок, моряцький; діжка, у діжці; робота, робітник, робітничий; камінець, камінця; ставок, ставка.

ВПРАВА 3. Визначте префіксальні морфи в таких словах:

Зробити, схопити, зжитися, зігнути, зігрівати, зогрівати, ізсадити, зіщулитися, зотліти, сказати, зруйнувати, зітліти, спалахнути, ізловити, ісходити, надпити, надписати, надібрати; оженити, обкрутити, обіпертися, обдумати; підкріпити, підтримати, підійти; добігти, дійти, дібрати; влетіти, улетіти, ввійти, увійти.

ВПРАВА 4. Визначте, які кореневі морфи є аломорфами. Поясніть причини звукозмін, якими викликана поява аломорфів.

- 1) Летіти, лечу, летять, політ, злет, льотчик, літак;
- 2) Село, сільський, поселення, сіл, у селі, селянин;
- 3) Стіл, столик, на столі, стільниця, столяр;
- 4) Казка, казати, кажу, переказ, кажуть, казкар;
- 5) Рік, роки, роковини, у році, річний, річниця;
- 6) Нога, на нозі, ніжка, ножний, підніжжя;
- 7) Лежати, ліг, ложе, у ложі, лягти, ляжу;
- 8) Шість, шести, шостий, шості.

ВПРАВА 5. Зіставивши пари слів, визначте кореневі морфи. З'ясуйте причини їх звукових відмінностей.

Зразок: *ви-їзд-и-ти, ви-їждж-а-ти (чергування зд//ждж)*

Берег – узбережжя, виїздити – виїжджати, стіл – столовий, плуг – передплужник, сухий – суша, купити – куплений, горох – горошина – у горосі, вузький – вужчий,

пекти – печений, лити – ллю, забрати – забирати – заберу, пустити – пущу, водити – воджу.

ВПРАВА 6. Знайдіть варіанти морфем у таких словах:

1) Синій, підсинити, на синьому, синя, синь, синяя, синява, на синім, синюватий;

2) Малесенькеє, малюсіньке, маленьке, на маленькім, малісіньке, маленькеє, на маленькому;

3) Зустрічаюся, зустріч, зустрічаюсь, зустрічати, зустрітись, зустрінемо. зустрічаючий, зустрінем;

4) Жовтіти, пожовклий, на жовтому, жовтая, жовтенька, жовтувата, на жовтім, жовта;

5) Милуюся, милується, милуюсь, милування;

6) Свідчити, свідчимо, свідчать, свідчим, посвідчу;

7) Сидім, сидімо, сидіти, сиділо, сидіть, сядемо;

8) Переконаємо, переконати, переконатися, переконуєм, переконатись.

ВПРАВА 7. Виділити корені в поданих словах й охарактеризувати їх за схемою:

1) вільний чи зв'язаний;

2) інваріантний, аломорфний чи існує в єдиному вияві;

3) частиномовна належність;

4) питомий чи запозичений;

5) омонімі корені (якщо наявні).

Зразок: *оформлюють* – дієслово, *формл'* – корінь *вільний*, *аломорф* (*інваріантний* - *форм-*), *іменниковий*, *запозичений* із

латинської мови; сухий – прикметник, сух- – корінь вільний, інваріантний (аломорф -суш-), прикметниковий, питомий.

Відлюддя, перемир'я, сесія, узбережжя, відомий, стипендія, студент, починати, митися, в'ється, музичний, делегувати, закінчення, розтятий, прясти, копійчина, висновок, давати, почала, підземелля, бездушшя, оксамит, козацький, обруч, колоквіум, намітка, охати, по-українському, двадцятий, усякий, кожний, збоку, веселка, відьмувати, заможний.

ВПРАВА 8. Зробіть морфемний розбір виділених у словосполученні слів, поясніть відмінність їхньої морфологічної структури.

Гаряче молоко, гаряче кохати, іти ранком, любитися літнім ранком, поводитися по-дитячому, по дитячому майданчику, поводитися добре, добре слово, прийти вперше, у перше вікно, підняти руки догори, підійти до гори, вивчити напам'ять, залишити на пам'ять, ходити удвох, у двох будинках.

ВПРАВА 9. Запишіть слова, які б відповідали поданим схемам:

- корінь + суфікс + суфікс;
- префікс + корінь + суфікс + закінчення;
- корінь + суфікс + суфікс + закінчення;
- префікс + корінь + суфікс + суфікс;
- корінь + суфікс + суфікс + постфікс;
- префікс + корінь + суфікс + суфікс + постфікс;
- корінь + закінчення + корінь + суфікс + закінчення.

ВПРАВА 10. Чи є спільнокореневими подані групи слів? Яке лексичне значення мають їх корені?

1. Косичити, косити, косуватий, косач.
2. Копанка, копальний, копаний, копний.
3. Гол, голота, голографія, голий.
4. Лужок, залужжя, лужайка, лугівка.
5. Порошина, порошок, заporошений, розporошувач.
6. Сумнуватий, сумчанин, сумарність, сумка.
7. Цілий, цілуватися, цілити, цілеспрямований.
8. Гамірливий, згамкати, гама, невгамовний.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2.

Класифікація морфем у сучасній українській: загальна характеристика

- 1. Класифікація морфем за значенням.*
- 2. Класифікація морфем за функцією.*
- 3. Класифікація морфем за способом вираженням.*
- 4. Класифікація морфем кількістю наявних фонем.*
- 5. Класифікація морфем за ступенем здатності сполучатися з іншими морфемами.*
- 6. Класифікація морфем за ступенем поширеності.*
- 7. Класифікація морфем за походженням.*
- 8. Класифікація морфем за продуктивністю.*

Література:

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. К.: Наук, думка, 1987. С. 5-25.
2. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль: Лілея, 1999. С. 21-46.
3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К.: Вища школа, 1999. С. 14-52.
4. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія. Дніпропетровськ, 1998. С. 12-51.
5. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Карпіловський В.С., Недозим Т.І. Словник афіксальних морфем української мови. К., 1998. 435 с.

6. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. К., 1998. С. 13-42.
7. Полюга Л.М. Морфемний словник. К.: Рад. школа, 1983. 464 с.
8. Полюга Л.М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 448 с.
9. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. К.: Вища школа, 1994. С. 141-146.
10. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За ред. І.К. Білодіда. К.: Наук, думка, 1969. С. 18-23.

ВПРАВА 1. У поданих словах виділіть суфікси, визначте їхній різновид за походженням.

Боротьба, людство, ковалиха, лінощі, держак, вітряк, широчінь, двічі, радість, квасолина, Київщина, вогник, вузличок, половець, веслувати, бігцем, бурмотіти, гордощі, киянин, екстраординарний.

ВПРАВА 2. Подані слова запишіть у дві колонки: 1) із питомими префіксами, 2) із за-позиченими префіксами.

Прадід, адинамія, контекст, демобілізація, дописемний, передостанній, дисгармонія, найвищий, предобрий, зависокий, надприродний, реконструкція, дезінформація, антициклон, повоєнний, декодувати, антициклон, замріяний, розвести, контрреволюційний.

ВПРАВА 3. Виділіть у словах корені та афікси.

Співпраця, знебарвити, недобачати, попоходити, співвідносний, понадлімітний, наввипередки, лампада,

понадлімітний, ручатка, демократизація, елементарний, гречанка, перешийок., кафетерій.

ВПРАВА 4. Дібравши споріднені слова, виділіть корінь. Визначте, вільний він чи зв'язаний.

Зразок – книг-арн-я, корінь вільний, бо книга.

Книгарня, правічний, заручитися, предивно, далекосяжний, козацький, по-братськи, екстрамодний, об'єднання, будівництво, сучасний, восени, півсвіту, експедиція, друкарня, будівництво.

ВПРАВА 5. У наведених словах з'ясуйте значення префіксальних морфем, схарактеризуйте їхнє походження.

Бездощів'я, контратака, дисгармонія, надвиробництво, постколоніальний, передосінній, праісторія, протихімічний, співіснувати, ультрафіолетовий, аморальний, субпідряд, недокрів'я, квазінауковий.

ВПРАВА 6. Поясніть значення постфікса -ся (-сь) у прислівниках, займенниках та дієсловах.

Зразок: бороти-ся, -ся – постфікс, має значення дії, зверненої на суб'єкта, яку той виконує самостійно, знаходиться після дієслівного суфікса –ти.

Колись, побоюватися, сміюсь, побачитися, десь, кудись, хтось, щось, якийсь, виднітися, витирається, спускаюся, лікуватися, зустрічатися.

ВПРАВА 7. Виділіть афікси, вкажіть їхнє значення.

Зразок: добр-іш-ий – суфікс -іш- виражає значення вищого ступеня порівняння.

Гітарист, найплідніші, підкреслив, різьбяр, стукнути, хитаючись, сестриця, прочитати, по-сільському,

хлібопекарня, азіат, асортимент, організм, волосся, по-сільському, квітникар, радо, купейний, марніє.

ВПРАВА 8. Поясніть, яку функцію виконують афіксальні морфеми (формотворчу чи словотворчу) у словах:

Мір-а – мір-я-ти, роз-мір-я-ти; честь – чес-н-ий, чесність; хвил-я – хвил-яст-ий, хвил-яст-ість; мудр-ий – мудр-іш-ий, най-мудр-іш-ий; різ-а-ти – роз-різ-а-ти, роз-різ-а-вши; пис-а-ти – на-пис-а-ти, на-пис-а-н-ий.

ВПРАВА 9. Поділіть подані слова на кореневі та афіксальні морфеми за схемою:

Слово	Префікс	Корінь	Суфікс	Флексія
Виписка	и-	-пис-	-к-	-а
Велетень	–	вел-	-ет-, -ень	-нульова

Пришвидшити, зірвався, пересохлий, заколосилось, сутінки, запрошення, струсивши, знесилений, щоденно, натерпілися, по-материнськи, обранець, високо, шовковистий, юнацтво, неоціненний.

ВПРАВА 10. До поданих слів доберіть спільнокореневі слова. Визначте можливі варіанти й аломорфи морфем.

Князь, родина, ручний, гора, друг, сніг, вечірня, говорити, розлука, робота, ріка, слуга, горох, дуга, летіти, провідник, вагатися, сон, чеський, вести, штанами, їсти, брати.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3.

Тема: Характеристика морфемного складу української мови

- 1. Корінь слова.*
- 2. Префікс.*
- 3. Суфікс.*
- 4. Флексія.*
- 5. Постфікс.*
- 6. Афіксоїди (префіксоїди і суфіксоїди).*

Література:

1. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль: Лілея, 1999. С. 42-54.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К.: Вища школа, 1999. – С. 173-180.
3. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія. Дніпропетровськ, 1998.-С. 153-160.
4. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. К., 1998. С. 81-95.

ВПРАВА 1. У поданих словах виділити суфікси й визначити їх функцію, окремо вказати семантичні функції словотворчих суфіксів.

Зразок: біленький – прикметник, суфікс -еньк-
словотворчий, модифікаційний.

П'ятеро, мити, весело, сумління, розумний, вищий, читатиму, ближчий, синіший, хатина, написала, вигадливий, одягнутий, дозрілий, виповнений, приніс, добігши, вередун, таксист, імена, життя, сопілкар, п'ятірка, зелень, символіка, перерва, племінник, ягнятко, борня, гідність, малесенький, їстоньки, синь, дозрілий, поетеса, студентство, сміливець, змагун, летовище, двоє, трійко, вчорашній, русявий, солонуватий, чистенький.

ВПРАВА 2. Випишіть слова із флексією -е

Добре (прислівник), місце, селище, пенсне, поле, море, купе, сонце, аташе, серце, пюре, добре (прикм.), сумне, придан, тире, турне, котре, будь-яке, молоде.

ВПРАВА 3. Класифікуйте подані слова відповідно до наявності/відсутності в них закінчення.

Правдиво, зозулястий, таксі, золото, тремтячи, кущистий, бульдозерист, бюро, незалежно, самотньо, солодко, какаду, пальто, молодод, дешево, зернистий, завзято, краплистий, фольклорист, голо, будинок, журі, радість, попури, по-українськи, високо, вихователь, учень, співають, депо, учитель, кіно, садок, купе, мужність, пам'ятник, кашне, леді, парк.

ВПРАВА 4. Чи є спільнокореневими подані групи слів? Яке лексичне значення мають їх корені?

1. Косичити, косити, косуватий, косач.
2. Копанка, копальний, копаний, копний.

3. Гол, голота, голографія, голий.
4. Лужок, залужжя, лужайка, лугівка.
5. Порошина, порошок, запорошений, розпорошувач.
6. Сумнуватий, сумчанин, сумарність, сумка.
7. Цілий, цілуватися, цілити, цілеспрямований.
8. Гамірливий, згамкати, гама, невгамовний.

ВПРАВА 5. Указати, які з поданих слів мають нульовий суфікс.

Намір, вередун, блакить, крутій, мити, хід, синь, сумно, їзда, ходьба, сядь, школа, привіз, солевар, їж, мечоносець, думай, водогін, золотий, семеро, шостий, змерз, звечора, нині, десь, змокнув, там, йти, молодь, закон, змок, розрісся, водолаз, книгознавець, мухомор, розчин, словолуб, словосполучення, квітник, розквіт, добро, устань, змерз, літа (форма дієслова), погоня, відправа, намір, гомін, орлій, устань, усміх.

ВПРАВА 6. Напишіть слова, утворені за допомогою:

1) префікса іншомовного походження на позначення заперечення, відсутності або недостатності означуваного явища, дії, процесу, властивості тощо;

2) префікса іншомовного походження, що означає „нижче чого-небудь; зниження проти норми”;

3) префікса іншомовного походження, що означає „відокремлення, видалення, усунення, відміну, скасування; рух униз, падіння, зниження”;

4) префікса іншомовного походження, який має значення „поміж”;

5) префікса іншомовного походження, який має значення „колишній”.

ВПРАВА 7. Поясніть лексичне значення іменників із префіксом *при-* (додатковість дії, супровідність, розміщення поблизу, легкий вияв чогось та ін.).

Призвук, приспів, присмак, прихрип, приліс, придох, прикуп, прикус, приліт, припас, припис, приступ, привид, приїзд, приріст, приціл, прихід, присерк, притиск, пристінок.

ВПРАВА 8. У поданих словах виділити конфікси, визначити їх функцію й частиномовну належність. Пояснити, чому в деяких словах префікс та суфікс не становлять конфікса.

Сукупний, міжгір'я, пролісок, суглинок, безсилий, окраєць, узаконити, по-нашому, по-людськи, сузір'я, бездумний, знедолити, завбільшки, увиразнити, загірний, переджнивний, безголовий, розщебетатися, зазнатися, увиразнити, заозер'я, перетинок, перевищити, по-перше, втрое, супротивник, переярок, надбрів'я, зап'ясток, наплічник, прибічник, заплічний, передвоєнний, надвечір'я, співрозмовник, одвірок, подвір'я, дослівний.

ВПРАВА 9. Виконайте морфемний аналіз виділених слів, поясніть значення афіксів.

Мова і суспільство – нерозривна єдність двох явищ, пов'язаних між собою як часткове і загальне, як невід'ємна сторона й одна з обов'язкових ознак цілої сусп. системи в її безперервному функціонуванні. **Найтипівішим** видом суспільства є етнічне (етнос), народ, а найтипівішою його ознакою – мова. Мова як **найважливіший** засіб спілкування здатна обслуговувати суспільство в усіх сферах людської діяльності. І хоч зміни в неї можуть вносити окр. сусп. групи, а то й поодинокі мовці, остаточне прийняття цих змін залежить від згоди на них суспільства в цілому.

На будь-якому етапі розвитку мова як сусп. явище виступає і як суспільно-історична норма. Тенденція до

цього спостерігається уже в носіїв **найдрібніших** говірок і виявляється у визнанні тільки своєї говірки та відкиданні тих рис суміжних говірок, що суперечать їхнім говірковим нормам. В основу норми літературної мови лягають, як правило, особливості **найвпливовішої** говірки (діалекту) певної мови. Проте, оскільки цей діалект (чи говірка) починає репрезентувати певну мову в цілому, він позбувається вузько-місцевих, **нехарактерних** для ін. діалектів мови рис, залучаючи до свого складу чимось **перспективні** для розвитку літ. мови риси ін. діалектів. Тим самим первісно діалектна основа літ. мови стає **наддіалектною**, відбиваючись особливо в творах фольклору, народної поезії, мовні норми яких стають зразковими і **набувають** значного поширення. (О.Б. Ткаченко з «Енциклопедії «Українська мова», с. 349)

ВПРАВА 10. Виділіть усі типи морфем, охарактеризуйте роль інтерфіксів. Працелюбний, життепис, костогриз, сонцесяйний, добродій, купейний, краєвид, сухофрукти, шосейний, зорепад, миротворець, хвилеподібний, паперосховище, пальмоподібний.

ПРАКТИЧНЕ №4.

Тема: Афіксоїди як морфемні перехідного типу

1. *Афіксоїди: статус, характеристика.*
2. *Префіксоїди.*
3. *Суфіксоїди.*

Література:

1. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є. Українська мова. Морфеміка. Словотвір. Тернопіль: Лілея, 1999. С. 54-67.
2. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія. Дніпропетровськ, 1998. С. 51-56.
3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К.: Вища школа, 1999. С. 52-57.
4. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. К., 1998. С. 59-76.
5. Полюга Л.М. Морфемний словник. К.: Рад. школа, 1983. 464 с.
6. Полюга Л.М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 448 с.
7. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. К.: Вища школа, 1994. С. 146-148.
8. Яценко І.Т. Морфемний аналіз. Словник-довідник / За ред. Н.Ф. Клименко. К.: Вища школа, 1980. Т. I. 356 с; 1981. Т. II. 52 с.

ВПРАВА 1. У поданих словах виділити афіксоїди, дібрати до них можливий питомий відповідник.

Зразок: полі-функційний – багато-функційний.

Гідротурбіна, геліотерапія, термоізоляція, гідроспоживач, гідрозахисний, гідроочищення, фотофобія, гідрофобія, біографія, бібліофіл, слов'янофіл, газометр, спідометр, монофункційний, полісемія, фонографія, високоврожайний, високородючий, напівграмотний.

ВПРАВА 2. У поданих словах виділити афіксоїди й охарактеризувати їх за схемою:

- 1) характеристика за позицією у слові (префіксоїд чи суфіксоїд);
- 2) питомий чи запозичений;
- 3) інваріантний, аломорфний чи існує в єдиному вияві;
- 4) характеристика за походженням.

Зразок: слов'янофіл – іменник, філ- суфіксоїд, запозичений із грецької мови, означає "любитель, прихильник", інваріантний (аломорф філ'), як коренева морфема виступає у слові філологія.

Кашовар, криголам, полівітаміни, ендокринний, напівофіційний, агропромисловість, авто майстерня, автомарафон, авторалі, автофургон, маловідомий, маловрожайний, низьковрожайний, низькородючий, багатоатомний, верхньопалубний

ВПРАВА 4. У поданих словах виділіть афіксоїди, поясніть їхнє значення.

Короткодія, малозабезпечений, короткозамикач, короткозамкнутий, довговічність, довгоіснуючий,

загальновизнаний, загальновідомий, довгостроковий, довготерміновий, напіваавтомат, напіввектор, противибуховий, високостовбурний, напіввіконце, напівдизель, самоампутація, самоаналіз, частовживаний, частоколистий, самоасоціація, самоблокування, піввалик, півват.

ВПРАВА 5. У поданих словах виділіть афіксоїди, поясніть їхнє значення.

Самоввівмкнення, самовентиляція, високорослий, високостійкий, самоадаптація, далекобійний, далекодія, самовдосконалення, протианемічний, протиаритмічний, малоповерховість, малопотужність, високогірний, висококалорійний, лжевиборець, лжеприсяга, лжесвідок, першооснова, першопоселенець, рідкокристалічний, рідкометалевий.

ВПРАВА 6. Вкажіть, чи можна зарахувати подані слова до префіксоїдів. Власну думку аргументуйте.

Авіабомба, авіабаза, авіамодель, авіамоделіст, авіадесант, авіатранспорт, авіаконструктор, авіалітак, авіапереліт.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5.

Тема: Структурні типи основ

1. Основа слова. Структурні типи основ.

1.1. Основа словотвору (лексична).

1.2. Граматична основа.

1.2.1. Основа словозміни.

1.2.2. Основа формотворення.

2. Характеристика основи

2.1. Проста / складна;

2.2. Похідна / непохідна;

2.3. Подільна / неподільна;

2.4. Вільна / зв'язана;

2.5. Неперервана / перервана.

Література:

1. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є. Сучасна українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль: Лілея, 1999. С. 82-98.

2. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К.: Вища школа, 1999. С.67-73.

3. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія. Дніпропетровськ, 1998. С. 67-73.

4. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. К., 1998. С. 76-80.

5. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. К.: Вища школа, 1994. С. 148-156.

6. Полюга Л.М. Морфемний словник. К.: Рад. школа, 1983. 464с.
7. Полюга Л.М. Словник українських морфем. – Львів: Світ, 2001. 448 с.

ВПРАВА 1. Випишіть із речень слова з подільними основами, виділіть у них морфем.

1. «Рідна мова на чужині ще милішою стає». (П. Грабовський). 2. «Мова – це великий дар природи, розвинутий і вдосконалений за тисячоліття з того часу, як людина стала людиною». (К. Крапива) 3. “Я ще можу не противитись, коли ображають мене як людину, але коли ображають мій народ, мою мову, мою культуру, як же я можу не реагувати на це?” (М. Коцюбинський). 4. «Мова є тим чинником, що встановлює “природні” межі нації, при цьому, будучи унікальною системою світобачення й самовираження окремої нації, виступає не лише засобом спілкування, а й дає змогу представникам цієї спільноти розуміти одне одного на глибинному, підсвідомому рівні» (Л. Мацько). 5. Людина, котра знає українські слова, ще не знає мови (О. Яремко). 6. “Без знання її (української мови) українські устремління виявляться збудованими на піску” (Из записок по русской грамматике” О. Потебня). 7. «Як добре на душі,/ коли нема боязні/ за слово праведне,/ що визріло в тобі...» (Д. Павличко). 8. «Мова вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів.» (В. Голобородько). 9. «Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! Борімося за красу мови, за правильність мови, за доступність мови, за багатство мови...» (М. Рильський). 10. «Долі не обирають... Її приймають – яка

вона вже не є./ А коли не приймають, тоді вона силоміць обирає нас.» (В. Стус).

ВПРАВА 2. У поданих словоформах виділити словозмінну основу, визначити її структурний тип та подільність.

Зразок: водогін – іменник, водогін- – словозмінна основа, подільна, складна.

Добродій, братства, задивлялася, колоситься, чотирьохсот, порядність, найчеснішого, працею, совістю, учителюють, люблять, учнівський, приїжджаю, шануватимуть, працєю, прочитаний, пожовклий, відбігши, багатозначність, веселка, самосел, якого-небудь, пиши-но, медівник, чужоземець, вищий, православним, мовчання, продаси, розповіси, з'їм, звеселяймо, п'ятьмастами, ректорові, доброчинністю, усміхнись.

ВПРАВА 3. До наведених слів доберіть твірні слова, виділіть у них твірні основи. Поясніть, чим відрізняються твірні основи від твірних слів.

Літературний, мовний, фізичний, низенький, легенький, наукавник, записка, вибух, школяр, учителювати, антинародний, надвечір'я, козацький, наймудріший шахтар, кияни, радість, скошений, порівну, знавець, по-новому, бурячиння. виступ, казкар, по-нашому, по-українськи, срібнокрилий, різьбяр, гумористичний, афішування, беззаконня.

ВПРАВА 4. Прочитайте вірш. Випишіть іменники та прикметники з подільними основами, вкажіть корені.

«Змагай, знеможений життям...»

Змагай, знеможений життям,
знеможений, змагай.
Минуле вабить вороттям
і врочить і нехай.
А ти, сомнамбуло, змагай,
у напівсні живи,
де жовті сходяться леви
у присмерковий гай.
У воду зазирнуть ставка
й свічадо ночі п'ють,
Їм шерсть полискує шорстка,
мов пелехата лють.
А голоси протобажань
лиш горло перетнуть,
покрають серце без ножа
і мовчки одійдуть,
лишивши, як загуслий біль,
укритий смерком гай,
де тіні товпляться в тобі,
проте – не потурай.
Он бач – верба – димочком тінь.
Ти ж тіні тіні тіні тіні тінь.
Ані рухнеться волосінь,
занурена в глибінь.

(В. Стус)

ВПРАВА 5. Вкажіть, яка з поданих у дужках основ є твірною для кожного слова.

Смішний (сміх, сміятися), підводний (під водою, водний), вірність (віра, вірний), розбіг (біг, розбігатися),

вихід (хід, виходити), радість (радий, радіти), синь (синій, синіти), земляний (земля, земний), прочитання (прочитати, читання), спочатку (початок, почати), згустити (густий, згусток), пролісок (ліс, лісок).

ВПРАВА 6. Випишіть слова з перерваними основами, схарактеризуйте їх за наявністю афіксів (суфіксальна, префіксальна, префіксально-суфіксальна).

Записалися, сховище, вбиралася, осінній, іскриться, берусь, розвиток, ідіть-бо, тривожаться, подих, когось, висловилася, розпорошилася, зважишся, тривожаться, гамірливий, вбиралася, винесеться, барвінковий, звешся, якийсь, принеси-но. зимовий, пряжа. котрогось, журитися, водянистий, довічний, купаються, валовий.

ВПРАВА 7. Згрупуйте слова за типами основ:

- а) вільні;
- б) зв'язані

Довічний, прославляти, медівник, розпрягати, причал, зимовий, палець, працюючий, приписи, ознака, випадок, ринковий, щипці, іскрилося, примноження, феномен, металургія, Лемківщина, кидати, масток, кроїти, обставина, терези, контрактовий, дошка, грайливий, твердий, сміятися, ставок, бочка, кішка, абонент, зvikати.

ВПРАВА 8. Згрупуйте слова за типами основ:

- а) префіксальні;
- б) суфіксальні.

Підтип, бочка, кішка, турист, комедія, деревина, розділ, кам'яний, одиниця, предобрий, прабаба, вічність, скрипка, безлад, темнота, величний, ледар, зvikати, надбавка, неправда, розлука, причал, приписи.

ВПРАВА 9. У поданих словоформах виділити варіантні словозмінні основи.

Зразок: ім'я – іменник, ім/їа/ - імї – словозмінна основа, імені – імен' – словозмінна варіантна основа.

Мати – матері, селянин – селяни, плем'я – племені, зерня – зерняти, коліща – коліщати, міщанин – міщани, киянин – кияни, чудо – чудеса, небо – небеса, ходи – ходивши, дошка – дощок, вишня – вишень, хлопець – хлопця, весна – весен, земля –земель, вівця – овець.

ВПРАВА 10. Перепишіть, з'ясуйте морфемну структуру слова. Схарактеризуйте основи за типами:

- а) проста – складна;
- б) подільна – неподільна;
- в) вільна – зв'язана;
- г) суцільна – перервана;
- г) суфіксальна, префіксальна, суфіксально-префіксальна, постфіксальна.

Зразок: прокричав – основа проста, подільна, вільна, суфіксально-префіксальна.

Провесінь, відразу, дивуватися, новонароджений, невтомно, ганьба, лиходій, докторантський, правдомовний, трьома, сталевар, невтомно, побравшись, по-юнацьки, принеси-но, поріж, спустилися, непослух, відразу, вишневий, турботливий, перегрупуватися, густішати, хвилинонька, однотонність, увіковічений, трьома.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6.

Тема: Історичні зміни у морфемній будові слова

- 1. Явище опрощення.*
- 2. Перерозклад.*
- 3. Ускладнення.*
- 4. Поняття про декореляцію.*

Література:

1. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору / С.П. Бевзенко. Ужгород: Закарп. обл. вид-во, 1960. 416 с.
2. Плахоніна О.В. Історичні зміни в морфемній будові слів сучасної української мови (перерозподіл та ускладнення): автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.01 / О.В. Плахоніна. Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Х., 2006. 20 с.
3. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови / С.П. Самійленко. К.: Рад. шк., 1964. Ч.1. 234 с.
4. Шевчук О.С. Про поняття «основа слова» / О.С. Шевчук // Українське мовознавство. 1978. № 6.
5. Яценко І.Т. Семантична і морфемна будова слів з неподільною і подільною основою / І.Т. Яценко // Укр. мова і літ. в шк. 1976. № 10.

6. Яценко І.Т. Зв'язані основи / І.Т. Яценко // Укр. мова і літ. в шк. 1974. № 2.
7. Яценко І.Т. Про подільність основи слова / І.Т. Яценко // Укр. мова і літ. в шк. 1981. № 6.
8. Яценко І.Т. Явище опрощення в морфологічному складі слова / І.Т. Яценко // Укр. мова і літ. в шк. 1973. №3.

ВПРАВА 1. З'ясуйте зміни, які сталися в морфемній будові наведених слів у процесі історичного їх розвитку. Зробіть етимологічний аналіз слів.

Для довідок використайте словники:

1) 1) Етимологічний словник української мови: в 4-х т. К.: Наукова думка, Т.І, 1982; Т.ІІ, 1985; Т.ІІІ, 1989; Т.ІV, 2003.

2) Шанский Н.М., Иванов В.В., Шанская Т.В. Краткий этимологический словарь. М., 1971.

Пільга, шило, взяти, червоний, ряжанка, зняти. вікно, вузути, відомість, рядно, щастя, ведмідь, весло, дуло, внутрішній, суспільство, зошит, снідати, нащадок, порошок, з ним. столиця, нехтувати, жир, сир.

ВПРАВА 2. З'ясуйте зміни, які сталися в морфемній будові наведених слів у процесі історичного їх розвитку. Зробіть етимологічний аналіз слів.

Для довідок використайте словники:

2) Етимологічний словник української мови: в 4-х т. К.: Наукова думка, Т.І, 1982; Т.ІІ, 1985; Т.ІІІ, 1989; Т.ІV, 2003.

2) Шанский Н.М., Иванов В.В., Шанская Т.В. Краткий этимологический словарь. М., 1971.

Сідло, гіркий, стільчик, область, хлопчик, кінець, торжество, завтра, вівторок., доценту, косинка, якість,

сумнів (мнити), живіт, масло, півтора, обід, мило, пшениця, мішок, гончар.

ВПРАВА 3. Виділити вторинні корені у словах, визначити, унаслідок якого явища вони сформувалися.

Зразок: розумний – корінь розум- вторинний, сформований у результаті спрощення (роз- + -ум-).

Ведмідь, білка, вдавати, відлига, вельможний, сметана, вівторок, понеділок, недільний, підпільно, присягати, викладач, веслувати, львів'яни, коломийський, висновок, дим, обов'язково, пригодницький, погода, майбутнє, вдача, перстень, винятковий, спідниця, білорус, хитрий, народ, нагорода, тхір, досконалий, сир, знак, досвід.

ВПРАВА 4. З'ясуйте причину декореляції в іменниках *війна, лікар, пастир*. Додайте власні приклади.

ВПРАВА 5. Визначте, яка історична зміна відбулася у морфемній структурі наведених слів.

Відьма, галка, гребінь, лукавий, обруч, ласка, зневіра, мир, народ, шум, сон, смородина, щітка, бочка, мішок, палатка, порошок, лічити, гамір, війна, масло, хлопчик, столиця, півтора, нащадок.

ВПРАВА 6. Виконайте морфемний аналіз виділених слів. У разі необхідності дайте історичний коментар.

СУЧАСНИЙ КАЛЕНДАР

Календар, яким ми нині користуємося, має римське походження. До Юлія Цезаря в Римі був складений місячно-сонячний календар, у який часто вносились

поправки. У 46 році до нашої ери була проведена **докорінна** реформа існуючого календаря з переходом на сонячний, названий юліанським на честь прославленого полководця і правителя.

Юлій Цезар запровадив **чотирирічний** цикл, у якому три роки були звичайні – по 365 днів, а один – високосний – налічував 366 днів. Цей день припадав на 29 лютого, що збереглося і дотепер.

За юліанською системою рік тривав приблизно 365 днів 5 годин і 48 хвилин. Різниця незначна, та з бігом століть ця маленька неточність виливалася у дні та ночі. Вчені-**астрономи** звернули увагу на неточність юліанського календаря лише у XIII столітті. З XIV століття починає готуватися нова реформа календаря. Ця справа повністю перейшла в руки церкви, оскільки для обчислення дати Великодня за вихідну точку брався день весняного рівнодення – 21 березня. Внаслідок помилки ця дата весь час відсувалася назад.

Реформа була проведена папою Григорієм XIII у 1582 році. Новий календар став називатися григоріанським, або «новим стилем» по відношенню до юліанського «старого стилю». Реформа полягала в тому, що після 4 жовтня 1583 року мало настати не 5, а відразу 15 жовтня. Початок весни 1583 року знову припадав на 21 березня. Щоб попередити у майбутньому запізнення **календаря**, постановили кожні 400 років **лічити** менше на 3 високосні. Практично це торкнулося років, якими закінчуються століття, – 1700, 1900 тощо. За григоріанською системою роки, числа яких закінчуються двома нулями, високосні лише у тому випадку, якщо перші дві цифри діляться на чотири.

Новий календар не відразу був прийнятий у Європі. Тільки ті країни, в яких неподільно панувала католицька **церква**, підкорилися буллі папи Григорія XIII. Реформа вважалася суто католицькою і не мала успіху в країнах з православним, англіканським, протестантським віросповіданнями, тим більше що наукове обґрунтування її з'явилося тільки у 1603 році. У 1582–1583 роках на «новий стиль», крім Італії, перейшли Іспанія, Франція, Польща, Португалія, Нідерланди.

Аж до кінця XVIII століття в Росії не стояло питання про реформу календаря. Та з розвитком культурних, **торговельних**, політичних зв'язків, зіткнувшись з існуванням двох календарних систем, змушені були визнати переваги григоріанського календаря. Робилися спроби календарних реформ у 1860 та 1864 роках. Однак тільки у 1918 році затверджується **григоріанський** календар. Досі різниця його з юліанським становила вже 13 діб. Хоч у **щоденному житті** користуються «новим стилем», православна церква залишилася **вірною** «старому стилеві». Релігійні свята, пости, богослужіння відбуваються за юліанським календарем. (Д. Пельц).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7.

Тема: Морфемний розбір слова

1. *Завдання морфемного аналізу.*
2. *Різновиди морфемного розбору.*
3. *Послідовність морфемного розбору.*
4. *Методичні рекомендації щодо морфемного розбору.*

Література:

1. Безпояско О.К. Морфеміка української мови / Безпояско О.К. К.: Наук. думка, 1987. 212 с.
2. Бабій І.М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 112с.
3. Вакарюк Л.О. Українська мова. Морфеміка і словотвір / Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є. Тернопіль: Лілея, 1999. 220 с.
4. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К.: Вища школа, 1999. С. 5-13.
5. Клименко Н.Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н.Ф.Клименко, Є.А. Карпіловська. К., 1998. 162 с.
6. Клименко Н.Ф. Основи морфеміки сучасної української мови: Навч. посібник / Н.Ф.Клименко; Ін-т змісту і методів навчання. Київ. ун-т імені Т. Шевченка. К., 1998. 182 с.

ВПРАВА 1. Зробіть морфемний розбір виділених у словосполученні слів, поясніть відмінність їхньої морфологічної структури.

Гаряче молоко, гаряче кохати; йти ранком, милуватися літнім ранком; поводитися по-дитячому, йти по дитячому майданчику; поводитися добре, добре слово; прийти вперше, у перше вікно; підняти руки догори, підійти до гори; вивчити напам'ять, залишити на пам'ять; ходити удвох, у двох маєтках.

ВПРАВА 2. Виконайте скорочений морфемний аналіз слів.

Слово	Префікс	Корінь	Суфікс	Флексія
інтервокальний	інтер-	вокаль-	-н-	-ий

Автобус, вітрозапильний, перевиробляється, побратньому, мінімум, посинілий, створюючи, агітація, електрон, арабіст, актриса, імпортувати, реорганізувати, спартакіада, інваріантний, контратака, молекулярний, стипендіат, демократія, електрика, література, хаотичний, теоретизувати, акціонерний, комплексувати, емігрант.

ВПРАВА 3. Перепишіть слова, зверніть увагу на ті, у яких неправильно зроблено морфемний аналіз. Виправте помилки.

Авіа/буд/ів/ник, авто/регул/юва/ння, аграр/н/ик, актив/іст/ськ/ий, аналіз/ува/ти, адрес/ува/нн/я, астр/о/фізич/н/ий, афіш/ува/ти, бабус/еньк/а, бав/и/ти, багат/еньк/о, багат/іш/а/ти, багат/о/бор/ств/о, баж/ан/ий, базар/н/ий, балакун/- ств/о, барабан/щиц/я, батьк/ів/ство, без/воль/н/ий, без/зор/ян/ий, без/помил/- к/ов/ий, без/страш/н/ість, бем/к/ну/ти, бетон/ова/н/ий, бідн/уват/ий,

біл/о/рус/к/а, благ/о/дійн/ий, блід/н/іша/ти, бож/и/ти/ся, бор/ід/оньк/а, брат/а/ти/ся, брод/и/льн/ий, буд/івн/ич/ий, бунт/ів/н/иц/я, буряч/инн/я, вавилон/ськ/ий, важк/ість, вальс/ува/ти,

ВПРАВА 4. Виконайте повний морфемний аналіз слів.

Попідписував, школярство, промінчик, звисока, попідтинню, риболовство, ваговий, десть, принеси-но, людинолюб, правдоподібний, рукопис, начитатися, м'ясорубка, наспіватися, переказав, лікар-терапевт, плодоовочевий, красуня, самолюбство, робітник, по-вашому, зорепад, антитеза, ніж (прислівник), спецкор, купецький, лиходій, двома.

ВПРАВА 5. Перепишіть слова, зверніть увагу на ті, у яких неправильно зроблено морфемний аналіз. Виправте помилки.

В/би/в/ств/о, в/глед/і/ти, вдо/світ/а, вел/ич/а/ти, вер/нут/и, ви/важ/ува/нн/я, ви/довж/ува/ти, ви/їждж/ен/ий, ви/леж/ува/ти/ся, взя/тт/я, ви/ганя/ти, весл/ува/нн/я, ви/мерз/а/ти, ви/пещ/е/н/ий, ви/правл/я/нн/я, ви/сип/н/ий, вис/ок/о/гір/н/ий, ви/стриб/ува/ти, ви/ступ/а/ти, ви/точ/ен/ий, ви/хлюп/а/- ти, ви/чит/а/н/ий, ви/яви/ти, від/важ/и/ти/ся, від/галуж/ен/ий, ви/ріш/ен/ий, від/клад/анн/я, від/ли/ва/нн/я, від/молодж/е/н/ий, від/пис/ан/ий, від/рах/ува/ти, від/сід/а/ти, від/ступ, від/хвор/і/ти, від/шив/а/ти.

ВПРАВА 6. Виконайте скорочений морфемний аналіз слів.

Слово	Префікс	Корінь	Суфікс	Флексія
інтервокальний	інтер-	вокаль-	-н-	-ий

Листопад, який-небудь. прихід, прочитання, озброїтися, ноша, засудження, осиротити, перевтомились, зроби-но, двома, підноворічний, по-чесному, названий, невинно, овочесховище, книгодрукування, сильнішати, несхитно, далекосяжний, тихо, ніде, почорнілий, абиякий, яснішати, задумуються, вічність, сузір'я, старомодний, планомірний.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №8-9.

Тема: Словотвір.

Основні поняття словотвору

- 1. Словотвір сучасної української літературної мови як об'єкт наукового вивчення і як розділ мовознавства.*
- 2. Місце словотвору в системі наук про мову.*
- 3. Зв'язок словотвору з іншими мовознавчими дисциплінами.*
- 4. Основні поняття і терміни словотвору:*
 - 4.1. Непохідне і похідне слово.*
 - 4.2. Твірна основа (твірна база). Структурні різновиди твірних основ.*
 - 4.3. Словотворчі засоби.*
 - 4.4. Словотвірна пара.*
 - 4.5. Словотвірний ланцюжок.*
 - 4.6. Словотвірна парадигма.*
 - 4.7. Словотвірне гніздо.*
 - 4.8. Словотвірне значення.*
 - 4.9. Словотвірний тип.*
 - 4.10. Словотвірна категорія.*
 - 4.11. Словотвірна модель.*
 - 4.12. Словотвірний ряд.*
 - 4.13. Спосіб словотвору.*

Література:

1. Вакарюк Л.О. Українська мова. Морфеміка і словотвір / Л.О. Вакарюк, С.Є. Панцьо. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 184 с.

2. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір / В.О. Горпинич. К.: Рад. шк., 1977. 121 с.
3. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія / В.О. Горпинич. Дніпропетровськ, 1998. – 186 с.
4. Ковалик І. І. Вчення про словотвір / І. Ковалик. Львів: Вид-во Львів.ун-ту, 1961. 71с.
5. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі / М.Я. Плющ. К.: Рад. шк., 1969. 132 с.
6. Словотвір сучасної української літературної мови / за ред. М.А. Жовтобрюха. К.: Наук. думка, 1979. 408с.

ВПРАВА 1. Вкажіть, які з поданих слів є похідними. Назвати ознаки похідності.

Зразок: словотвірний – „який стосується словотвору”, похідне, ознаки похідності: суфікс -н-, мотивованість значення; жити – „існувати, бути”, непохідне, відсутній словотворчий афікс, значення немотивоване.

Калина, хатина, тихий, роззутися, вишневий, вересень, коричневий, доріженька, чорнило, мара, лісостеп, добро, рукоплескати, виноград, перстень, щедрота, садівник, швець, задумливо, оберт, баранина, малина, веселка, забудько, тихий, основа, дар, добрий, теплохід, гуцульський, асиміляція, люстрація, люстраційний, криза.

ВПРАВА 2. Вкажіть твірні бази, твірні основи й словотворчі форманти у словах.

Зразок: читання – іменник, твірна база читати, твірна основа чита-, словотворчий формант -нн'-(а).

Вчорашній, шкільний, скрипаль, безконечний, шантажувати, вибір, мовчання, зорепад, лебединий, ворожий, безголосий, мимоволі, бездоганно, заїхати, дев'ятсот, веселитися, підвіконник, дитинство, заокруглити, трьохсотий, чорно-білий, подряпинка, животно, занедбаний, електрокардіографія,

стоп'ятдесятилітній, студентство, віднині, корупційний, законопроект.

ВПРАВА 3. Згрупуйте слова за спільним словотвірним значенням:

- а) назви осіб за різними ознаками;
- б) слова з узагальненим та абстрактним значенням;
- в) збірні назви;
- г) назви здрібнілості й позитивної оцінки;
- г) вираження негативної суб'єктивної оцінки.

Косар, студентство, гонитва, пилюка, друкар, котик, озимина, здоровань, фахівець, здоров'ячко, домище, ходіння, кубинець, квасолиння, носище, керівник, гарбузиння, хитрощі, пам'ятка, синок, чеснота, учитель, ганьба, скорбота, мушва, бродяга, малювання, рученька, новизна, водій, голівонька, багнука, балакун, садовина, співак, березняк, машиніст, жучок, шевчук, мужність, столик, головань.

ВПРАВА 4. Визначити напрямок словотвірної похідності поданих слів.

Зразок: відділити → відділ; студентка ← студент.

Спів – співати, задум – задумати, молодь – молоді, ліс – лісовий, швидкоплинний – швидкоплинність, логік – логіка, глина – суглинок, гарний – гарно, розумнішати – розумніший, турок – туркень, тракторист – трактористка, прихід – приходити, лжесвідок – лжесвідчити, великодушний – великодушничати, благодіяння – благодіяти, насаджувати – насаджування, володар – володіти, бондар – бондарювати, екскурсія – екскурсійний, ліки – лікувати, бути – бувати, дума – думати, нелегал – нелегальний, безлімітний – безліміт.

ВПРАВА 5. Запишіть подані ланцюжки. Поясніть словотвірні зв'язки кожної групи слів.

Зразок: гризти (твірне) -> вигризти (похідне, твірне) -> вигризок (похідне).

Жити → ужити → ужитий → ужиток → ужитковий.

Біда → бідний → бідняк → бідняцький;

Злий → злість → злісний;

Ділити → поділити → розподілити → розподіл;

Грація → граційний → граційно;

Веліти → велитель → велителька.

ВПРАВА 6. За допомогою стрілок покажіть, яке зі спільнокореневих слів від якого утворилося.

М'ясо, м'ясистість, м'ясистий;

Блискавка, блискати, блискавковий;

Багатшати, багатир, багатший;

Довіра, вірити, довірити;

День, днина, днинка;

Напис, писати, написати;

Читати, прочитаний, прочитати;

Позолотити, позолота, золотий, золотити;

Зима, по-зимовому, зимовий.

ВПРАВА 7. Утворіть словотвірні ланцюги.

1. Вантажити, вантаж, вантажитися, вантажопідйомний, вантажний, вантажник, вантажність, вантажопідйомність, вантажопідйомник;

2. Забава, забавний, забавно, забавонька, забавненький, забавити, забавитися, забавка, забавляти;

3. Мороз, морозяний, морозенко, морозко, морозище, морозиво, морозовина, морозити, зморозитися, заморожений, заморозити;

4. Кузбасівський, донбасівський, Донбас, басейн, басейновий, Кузбас, кузбасівець, донбасівець.

ВПРАВА 8. З наведених слів утворіть словотвірне гніздо до слова *рука*.

Приручитися, рукастий, рукавичка, ручисько, ручка, ручище, рукавний, рукавиця, ручний, рукавчик, рукавичник, приручити, нарукавник, ручечка, вручну, рукав, рученька, безрукавка.

ВПРАВА 9. Укласти словотвірні гнізда простих слів із вершинами: *село, дід, чай, граб, книга*. Виписати з них по одній словотвірній парі, парадигмі й ланцюжку.

ЗРАЗОК:

Мудрий	→ немудрий	→ наймудріший	→ наймудріше
	→ мудрість		
	→ мудріший		
	→ мудро		
	→ мудрувати		
	→ премудрий		
	→ мудріше		
	→ вимудрувати		
	→ мудрування		
	→ премудрість		
	→ премудро		

Словотвірна пара – **мудрий** → **мудрувати**.

Словотвірний ланцюжок – **мудрий** → **премудрий** → **премудрість**.

Словотвірна парадигма

→ премудрий	→ премудрість
	→ премудро

Вправа 10. Із Кореневого гніздового словника (Є.Карпіловська) виписати: а) по одному словотвірному ланцюжку довжиною п'ять, шість і сім ступенів словотворення; б) словотвірні парадигми на вісім, дев'ять, десять дериватів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №10

Класифікація способів словотвору.

Морфологічний спосіб словотвору

1. *Питання класифікації способів словотвору.*
2. *Морфологічний спосіб творення.*
3. *Типологія різновидів морфологічного способу творення.*
 - 3.1. *Афіксальні різновиди морфологічного способу творення.*
 - 3.1.1. *Префіксальний різновид морфологічного способу словотвору.*
 - 3.1.2. *Суфіксальний різновид морфологічного способу словотвору.*
 - 3.1.3. *Постфіксальний різновид морфологічного способу словотвору.*
 - 3.1.4. *Флективний різновид морфологічного способу словотвору.*

Література:

1. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови (нариси зі словозміни та словотвору) / С.П. Бевзенко. Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960. 416 с.
2. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір / В.О. Горпинич. К.: Рад. шк., 1977. 121 с.
3. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія / В.О. Горпинич. Дніпропетровськ, 1998. 186 с.
4. Ковалик І. І. Вчення про словотвір / І. Ковалик. Львів: Вид-во Львів.ун-ту, 1961. 71с.
5. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі / М.Я. Плющ. К.: Рад. шк., 1969. 132 с.

6. Шевчук О.С. Способи словотвору в сучасній українській мові / О.С. Шевчук. Донецьк, 1990. 20с.

ВПРАВА 1. Опрацюйте статтю Кравченко М.В. **Явище усічення у системі віддіслівних іменників// Мовознавство. – 1984. – №3.– С. 32-36.**

ВПРАВА 2. До поданих слів доберіть мотивувальні слова, позначте твірні основи. Назвіть спосіб творення похідних.

Зразок: голубуватий ← голубий – суфіксальний спосіб

Спів, учасник, провідник, відвар, хід, післязавтра, Ярослава, розумно, синь, перерва, вибори, горілий, вир, ворона, символіка, поет, щоденний, прадід, безногий, ткаля, табунитися, зоря, розщедритися, вчитатися, синь, переддень, рачки, земний, ноша, вінницький, цілуватися, доброта, опонент, стріла.

ВПРАВА 3. Згрупуйте слова за суфіксами, доберіть до них твірні та виділіть твірну основу і суфікс. Охарактеризуйте словотворчий суфікс щодо словотвірного значення.

Зразок: -ець: монголець ← Монголія, національність.

Українець, рибак, латвієць, вербувальник, жебрак, циркач, змазувальник, вінничанка, ковбасник, яровий, вимикач, легкість, принцеса, королева, шляхтич, електрик, ходак, циркач, пекар, ошуканці, теплота, сліпота, творення, літун, керівник, вишневий, холодець, викрутас.

ВПРАВА 4. Визначити словотвірні значення та їх типи (мутаційне, транспозиційне, модифікаційне) у поданих словах:

Зразок: **сотня** – словотвірне значення „опредметнена кількість”, транспозиційне; **завеликий** – словотвірне значення „надмірний вияв якісної ознаки”, модифікаційне; **позапарламентський** – словотвірне значення „існує, розміщений за межами того, що назване мотиваційним іменником”, мутаційне.

Стоянка, величезний, лісовий, біг, читання, зрілість, бузковий, оглядач, жовтуватий, далеченько, даль, Франкіана, задеркуватий, студентство, мідний, паперовий, квасолина, автомобільний співачка, слоненя, прекумедний напрацюватися, солодкуватий, бандурист, по-перше, донечка, кам'яніти, соусник, п'ятірка, перевидання, доповідач.

ВПРАВА 5. Випишіть слова, утворені префіксальним способом. Позначте словотворчі префікси.

Боже, як багато у світі краси! Яке небо! А Дніпро синій-синій, чистий. Брате мій Дніпре, бітьку мій дорогий і прекрасний! Скільки радості, скільки глибоких найдорожчих почуттів принесли моєму серцю рідні твої води! Скільки людської краси відкрилося мені на твоєму урочистому березі! Які великі подарунки приніс ти мені, незабутній і безмірно, глибокий любий! Скільки ласки у вітрах над тобою, у синьому небі, що дивиться у твої води й вічно милується тобою! Ти сонце, ніжне й щедре, якому я поклоняюсь і поклонятимусь усе життя, ріско моя дорога й велика!

Велика ріка народу мого! Прийми мою любов і безмежну подяку, що родився я на твоїх берегах, що пив твою м'яку і чисту воду, що воскрес я душею біля тебе і

що вся душа моя сповняється твоєю красою. І очі мої, і мій слух – усі почуття заспокоєні біля тебе, оповиті тобою, красо моя, моє свято, щастя моє. Як багато добра подарував ти мені! Любов'ю наповнив моє серце, надихнув мене на розуміння великого. (За О. Бакуленком).

ВПРАВА 6. Згрупуйте слова за способом творення. Визначте словотвірні форманти.

Багатозначність, супермодний, сутінок, материн, зеленіти, надзвичайно, нізвідкіля, медовий, їстоньки, погеройськи, вчорашній, заячий, віднині, подвоїти, антитеза, окраець, по-іншому, п'ятеро, прекрасний, міський, субморфи, ведмежий, безголосий, берегтися, усміхатися, розійтися, недобачити, Примор'я, транскордонний, мишва

ВПРАВА 7. Поясніть значення запозичених префіксів, доберіть по 3 приклади префіксального словотворення з цими ж префіксами.

Анти-, контр-, ультра-, архі-, де-, дез-, ре-.

ВПРАВА 8. Від поданих слів утворіть іменники шляхом усічення.

Зразок: густий → гуша.

Дотепний, сухий, незграбний, знайдений, гладкий, небезпечний, блакитний, високий, далекий, лютий, міцний, лагідний, порослий, широкий, теплий, бігти, пускати, вилітати, переписати, загинати, недопалити, обривати, відмовити, носити, зав'язати, відходити, доносити, заявляти, марудитися, ловити, прорубати, перечепити.

Вправа 9. Утворіть слова за поданими моделями афіксів.

Зразок: дієслівна основа + суфікс *-ник* (замовник)

1) дієслівна основа + \emptyset ; 2) прикметникова основа + суфікс *-уват*; 3) числівникова основа + іменникова основа + суфікс *-ник*; 4) префікс *без-* + основа прикметника; 5) іменникова основа + флексія *-ий*; 6) дієслівна основа + суфікс *-тель*; 7) займенникова основа + суфікс *к-*; 8) числівникова основа + суфікс *ер-*.

ВПРАВА 10. Зробіть аналіз слів за зразком:

Слово	Морфемний аналіз			Словотвірний аналіз			
Виріб	Основа			Флексія	твірна база		афікс
	префікс	корінь	суфікс		слово	основа	
	ви-	-ріб-	-	□ нуль ова	вироб ити	вироб би-	\emptyset усічення

Блакить, перепис, маркіза, відродження, дебютувати, крокувати, порадити, стукіт, Мирослава, лови, давнина, голубуватий, молодість, сусідство, надпотужний, по-доброму, безводний, хтось, легкість, смак, субморфи, нафтовий, земляний, говіркий, сильний, солом'яний, багатющий, смисловий, донині, підгрупа, символіка.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №11

Змішані способи афіксального словотворення

- 1.1. Префіксально-суфіксальний.
- 1.2. Суфіксально-постфіксальний.
- 1.3. Префіксально-суфіксально-постфіксальний.
- 1.4. Префіксально-постфіксальний.
- 1.5. Префіксально-флективний.

Література:

1. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови (нариси зі словозміни та словотвору) / С.П. Бевзенко. Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960. 416 с.
2. Вакарюк Л.О. Українська мова. Морфеміка і словотвір/ Л.О. Вакарюк, С.Є. Панцьо. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 184 с.
3. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія / В.О. Горпинич. Дніпропетровськ, 1998. 186 с.
4. Ковалик І. І. Вчення про словотвір / І. Ковалик. Львів: Вид-во Львів.ун-ту, 1961. 71с.
5. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі/ М.Я. Плющ. К.: Рад. шк., 1969. 132 с.
6. Словотвір сучасної української літературної мови / за ред. М.А. Жовтобрюха. К.: Наук. думка, 1979. 408с.

ВПРАВА 1. Випишіть зі «Словника українських морфем» Л.М. Полюги 20-30 слів, утворених змішаними способами афіксальної деривації.

ВПРАВА 2. Доберіть твірні слова і з'ясуйте спосіб творення, вказавши словотвірні засоби.

Зразок: віддалити ← даль, префікс *від-* і суфікс *-и-*, префіксально-суфіксальний спосіб.

Подружитися, закам'янілість, безвідповідальний, безнаціональний,

по-доброму, невільник, надземний, перешийок, співвітчизник, черезплічник, міжряддя, виносячи, по-геройському, абсурдизуватися, союзитися, вдуматися, стужитися, прибіднитися, передзвонюватися, безголосий, безокий, безглуздий, прорахуватися, зроду, насухо.

ВПРАВА 3. Розгляньте похідні прислівники, доберіть твірні слова, вкажіть спосіб творення.

По-газетному, по-анкетному, по-твоєму, по-діловому, по-щирому, по-українськи, по-циганськи, по-концертному, по-японськи, по-маленьку, по-європейськи.

ВПРАВА 4. Випишіть слова, утворені префіксально-суфіксальним способом, подайте до них твірні.

1. Найогидніші очі – порожні, /найгрізніше мовчить гроза / Найнікчемніші душі вельможні,/ найпідліша – брехлива сльоза. (В. Симоненко); 2. Лише сильним дано право на безсмертя. (О.Довженко); 3. Щастя – це трикутник, а в нім три боки: віра, надія, любов. (Б.-І. Антонович); 4. Мова – жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування. (Панас

Мирний); 5. Література – це найвищий вицвіт людської цивілізації, найкраще її мірило (І.Франко). 6. Дитина – дзеркало родини: як у краплі відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері й батька. (В. Сухомлинський). 7. На все впливає мови чистота:/зір глибшає, і кращають уста,/ стає точнішим слух, /а думка гнеться,/ як вітром розколихані жита. (Д. Павличко). 8. Людина лише тоді по-справжньому дорожить життям, коли в неї є щось несумірно дорожче за власне життя (В. Сухомлинський). 9. Українська мова для мене – це море, в якому немає дна й берегів і яке настільки багатоманітне й невичерпне, що ніколи не встановивши межі при пізнанні її феномена. (В. Шевчук).

ВПРАВА 5. Випишіть слова, утворені змішаним способом. Зробіть повний словотвірний аналіз підкреслених слів.

Богинею добра й захисту людини від зла наші далекі предки вважали **Берегиню**. Вона **уявлялася** їм у вигляді жінки із **застережливо піднятими** руками. Саме таку її постать ще й тепер можна **побачити** на **вишитих** рушниках, які **вивішуються** над вікнами й дверима. Невеликі її **зображення** – мідні обереги – наші предки **носили** також на грудях. (За С.Плачиндою).

ВПРАВА 6. Розподіліть слова у чотири колонки за способами творення: 1) префіксально-постфіксальні, 2) префіксально-постфіксальні; 3) суфіксально-префіксально-постфіксальні; 4) префіксально-флексивні.

Таборитися, безлиций, насмілитися, відмовчатися, знаркотитися, табунитися, загорітися, безглуздий,

розщедритися, роздобрітися, звітуватися, вдуматися, стужитися, брататися, золотавитися, безсилий, білітися, родичатися, красуватися, бунтуватися, проштрафитися, осміхатися.

ВПРАВА 7. До поданих слів доберіть твірні слова і з'ясуйте спосіб творення похідних слів.

Зразок: роздоріжжя ← дорога (префіксально-суфіксальний спосіб)

Переддощів'я, надхмарний, знову, табунитися, підгір'я, нарівні, позаштатний, Полісся, докопатися, приземлитися, безносий, загорітися, безрогий, утвердитися, розгалужуватися, по-твому, прошарок, черезплічник. гніздитися, передзвонюватися.

ВПРАВА 8. До поданих слів доберіть ряд похідних, утворених різними способами.

Зразок: честь – чесний, чесно. чесність, по-чесному. безчесний, чеснота, збезчестити.

Друг, книга, вітер, синій, холод, читати, пекти, мудрий, сніг, голос, спати, веселий, дума, мрія. дзвонити. білий, чорний, світло, казка, співати, дощ, темний.

ВПРАВА 9. Випишіть з тексту слова, утворені змішаними способами словотвору. Виконайте частковий морфемний та словотвірний аналізи виділених слів.

Я – син свого часу і весь належу сучасникам своїм. Коли ж обертаюсь я часом до криниці, з якої пив колись воду, і до моєї білої привітної хатини, посилаю їм у далеке минуле своє благословіння, я роблю ту лише «помилку», яку роблять і робитимуть, скільки й світ стоятиме, душі народні живі всіх епох і народів, **згадуючи** про незабутні чари дитинства.

Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє. Майже все вже розтануло в далекім мареві часу, як сон. Одна лише Десна зосталася **нетлінною** у стомленій уяві. Свята, чиста ріка моїх дитячих незабутніх літ і мрій. Благословенна будь, моя незаймана дівице Десно, що, згадуючи тебе вже багато літ, я завжди добрішав, почував себе **невичерпно** багатим і щедрим. Так багато дала ти мені подарунків на все життя.

Далека красо моя! Щасливий я, що **народився** на твоєму березі, що пив у **незабутні** роки твоєю м'яку, веселу, сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав **рибальських** розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, що й досі, **дивлячись** часом униз, не втратив щастя бачити оті зорі навіть у **буденних** калюжах на життєвих шляхах (За О. Довженком).

Вправа 10. Виконайте повний словотвірний аналіз виділених слів.

1. Золота осінь. В яскравому небі білосніжними айстрами **пропливають** хмари. (М. Стельмах).
2. Українська мова **витворила** багато-багато пестливих слів, якими **опоетизовано** світ. (за І. вихованцем).
3. Суворий Дант, **вигнанець флорентійський**, встає із темряви часів середньовічних. (Леся Українка).
4. Мова – наша зброя, якою ми служимо народові, що нас **породив**, вигодував і виховав. Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, **розвиваймо** її. Борімося за красу мови, за **правильність** мови, за **присутність** мови, за багатство мови. (М. Рильський)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №12.

Словотворення складних слів

1.1. Складання як різновид морфологічного способу словотвору.

1.1.1. Основоскладання.

1.1.2. Словоскладання.

1.2. Абревіація.

Література:

1. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови (нариси зі словозміни та словотвору) / С.П. Бевзенко. Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960. 416 с.
2. Вакарюк Л.О. Українська мова. Морфеміка і словотвір/ Л.О. Вакарюк, С.Є. Панцьо. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 184 с.
3. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір / В.О. Горпинич. К.: Рад. шк., 1977. 121 с.
4. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія / В.О. Горпинич. Дніпропетровськ, 1998. 186 с.
5. Ковалик І. І. Вчення про словотвір / І. Ковалик. Львів: Вид-во Львів.ун-ту, 1961. 71с.
6. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі / М.Я. Плющ. К.: Рад. шк., 1969. 132 с.

ВПРАВА 1. Визначити твірну базу для поданих дериватів.

Зразок: м'ясокомбінат ← м'ясний комбінат (твірне словосполучення).

Газосховище, дев'ятиградусний, трипроцентний, темно-зелений, Донбас, натщесерце, першокласник, завкафедри, синьо-жовтий, медперсонал, свіжоморожений, слабозрозумінний, сінокіс, книголюб, глибоководий, чародій, нафтобізнес, чотирикутник, водолікування, сонцестояння, англо-американський, законопроект, романо-германський, зовнішньополітичний, лісостеп.

ВПРАВА 2. Визначіть структурний тип ініціальних аббревіатур.

Зразок: АТС – літерна аббревіатура, ЗМІ– ініціальна аббревіатура, Газ-51 – ініціально цифрові, НКТУ – літерно-звукова аббревіація;

УПА, ГУЛАГ, ЄС, ОДА, ЮНЕСКО, ТЕС, МТС, ООН, ОМОН, ПДВ, рагс, ВАПЛІТЕ, МУР, ЧАЕС, ЦВК, АТС, АТО, райвно, ВНЗ, ТВ-1, СБУ, МВФ, ЗУНР, МУР, КрАЗ, ВНЗ, виш, НБУ, МОК, Академіка Янгеля -4, АК-74.

ВПРАВА 3. Визначіть структурний тип складноскорочених слів.

Зразок: робкор – складові аббревіатури, морфлот – складово-словесні. Дніпрогес – складово-звукові.

Фізмат, агітпункт, Донбас, облво, склопласт, держпостач, держбуд, мотоцикл, велосипед, соцбез, ветклініка, мкдсестра, оргтехніка, спецкореспондент, пінопласт, філфак, член-кор, салол, газотрон, студком, виконком, студрада, Євромайдан, квартплата.

ВПРАВА 4. Випишіть слова, утворені способом складання.

Думка-нотатка, інтернет-клуб, універмаг, інженер-хімік, національно-визвольний, євроремонт, лісотундра, євроінтеграція, шахтобудівник, жовтогарячий, світло-буряковий, іномарка, борошноїдка, бомботримач, гутрожиток. чорнослив, єдиноріг, юннат, потойбічний, психотерапевт,

ВПРАВА 5. У яких наведених словах спосіб творення визначено неправильно? Поясніть чому.

Візажист – аббревіація;

бізнес-студія – основоскладання;

архіваріус – аббревіація;

внуки-правнуки – словоскладання;

профком – звукова аббревіація;

синьо-жовтий – словоскладання;

криголам – складово-словесна аббревіація;

людино-день – чисте основоскладання;

НТКУ – ініціальна аббревіація;

нардеп – звукова аббревіація.

ВПРАВА 6. Згрупуйте слова за способами словотворення (словоскладання, основоскладання, аббревіація).

Метробуд, першоджерело, Мінюст, тишком-нишком, позитрон, бурякорізка, волею-неволею, дніпробудівці, науково-дослідний, гамма-проміння, юнкор, шовкоткацтво, сон-трава, протигаз, трудодень, стежки-доріжки, санвузол, токар-оператор, тигролов, законопроект, батько-мати, залізобетон.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №13.

Неморфологічні способи словотвору.

1. *Морфолого-синтаксичнимий спосіб словотвору.*
2. *Лексико-синтаксичний спосіб словотвору.*
3. *Лексико-семантичний спосіб словотвору.*

Література:

1. Гринчишин Д. Г. Явище субстантивації в українській мові / Д. Г. Гринчишин. К.: Наук. думка, 1965. 112 с.
2. Мацько Л. І. Інтер'єктиви в українській мові: навчальний посібник / Л. І. Мацько. К.: КДПІ, 1981. 130 с.
3. Глібчук Наталія. Партикуляція – один із шляхів виникнення міжчастиномовних омонімів / Наталія Глібчук // Лінгвістичні студії. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – Вип. 22.
4. Карпенко Ю. О. Творення загальних назв від власних / Ю. О. Карпенко // Укр. мова і літ. в шк. 1973. № 10.
5. Муқан Г. М. Перехідні явища в системі частин мови / Г. М. Муқан // Укр. мова і літ. в шк. 1976. № 11.
6. Тараненко О. О. Сміслові процеси в основі субстантивації прикметників / О. О. Тараненко // Мовознавство. 1985. № 3.

ВПРАВА 1. Поясніть особливості лексико-синтаксичного способу творення на прикладі поданих слів. Чим відрізняється лексико-синтаксичне словотворення від осново складання?

Втридорога, рідконаселений, пройдисвіт, триста, вельмишановний, сьогодні, запанібрата, звіробій, нижчепідписаний, вищезазначений.

ВПРАВА 2. Навести десять прикладів прізвищ, утворених лексико-семантичним способом.

Зразок: Павлик (прізви.) ← Павлик (пестл. ф. імені).

ВПРАВА 3. Навести п'ять прикладів топонімів, утворених лексико-семантичним способом.

Зразок: Верховина (геогр. назва) ← верховина (загальна назва).

ВПРАВА 4. Виписати з відповідних термінологічних словників по десять мовознавчих і літературознавчих термінів, утворених лексико-семантичним способом.

Зразок: вид (лінгв. термін) ← вид (загальножив.).

ВПРАВА 5. Навести п'ять прикладів власних назв, утворених лексико-семантичним способом від власних назв.

Зразок: «Поділля» (завод) ← Поділля (край).

ВПРАВА 6. До поданих слів доберіть похідні, утворені різними способами.

Зразок: друг – дружній, дружність, дружити, подружньому, подружжя, сир «Дружба».

Хутір, день, зелений, ліс. читати, сам, ох, рідний, ех, ліс, праця, свобода, молот, гнідий, блідий.

ВПРАВА 7. Розкласифікуйте наведені слова відповідно до способів словотворення: 1) морфологічні (морфемні) способи; 2) морфолого-синтаксичний; 3) лексико-синтаксичний; 4) лексико-семантичний.

Безробітний, біленький, білуватий, білявий, бондар, босоніж, вартовий, висота, вишневий, вісник, вітерець, вічнозелений, СНУ, вогник, водовоз, водолаз, всюдихід, всесильний, вхід, глиняний, грушевий, десяток, добридень, добродушний, докір, дощик, житній, жовтуватий,

заморський, заспівати, зброяр, зелень, землекоп, кобзар, козацький, комбайнер, коренеплід, лікар, Луцький, людство, міжрайонний, мудрець, набережна, найкраще, найсильніший,

ВПРАВА 8. Розкласифікуйте наведені слова відповідно до способів словотворення: 1) морфологічні (морфемні) способи; 2) морфолого-синтаксичний; 3) лексико-синтаксичний; 4) лексико-семантичний.

Непийвода, обідати, ООН, операційна, осінній, пасинок, передовик, перекотиполе, перелаз, перехід, польовий, потужність, поштар, правнук, прадавній, прадід, праліс, предобрий, прийти, прикордонний, провесна, пролісок, прочитати, роздавати, селянин, синь, сімферопольський, сіяч, слухач, СНД, сніжинка, сріблястий, стрілець, супісок, танець, трійка, український, учень, учительська, фронтовий, шукач, юність.

Вправа 9. Виконайте повний морфемний та словотвірний аналіз слів.

Морж (людина, яка займається зимовим плаванням), *втридорога*, *картина* (кінофільм), *супутник* (людина, яка супроводжує когось у дорозі), *Захід* (назва країн Західної Європи), «Збруч» (видавництво), військовий (іменник), нісенітниця, Непийвода (прізвище), *перо* (знаряддя праці), операційна.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №14.

Особливості морфемної та словотвірної будови слів частин мови

1. *Словотвір іменників.*
2. *Словотвір прикметників.*
3. *Словотвір числівників.*
4. *Словотвір займенників.*
5. *Словотвір прислівників.*
6. *Словотвір дієслів.*
7. *Службові частини мови вторинного походження.*

Література:

1. Гринчишин Д. Г. Явище субстантивації в українській мові / Д. Г. Гринчишин. К.: Наук. думка, 1965. 112 с.
2. Мацько Л. І. Інтер'єктиви в українській мові: навчальний посібник / Л. І. Мацько. К.: КДПІ, 1981. 130 с.
3. Глібчук Наталія. Партикуляція – один із шляхів виникнення міжчастиномовних омонімів / Наталія Глібчук // Лінгвістичні студії. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – Вип. 22.
4. Карпенко Ю. О. Творення загальних назв від власних/ Ю. О. Карпенко // Укр. мова і літ. в шк. 1973. № 10.
5. Леонова М. В. Субстантивація прикметників в українській мові / М. В. Леонова // Укр. мова в шк. 1960. № 1.
6. Муқан Г. М. Перехідні явища в системі частин мови/ Г. М. Муқан // Укр. мова і літ. в шк. 1976. № 11.

ВПРАВА 1. Вкажіть від яких твірних основ і яким способом, за допомогою якого форманта утворено подані слова.

ЗРАЗОК: пролісок ← ліс, про- префікс, -ок- суфікс, морфологічний, префіксально-суфіксальний спосіб.

Відмикання, сонцелюб, самоаналізу, агітатором, поетеса, відхід, бувалець, синявою, доріженьками, дощомір, сузір'я, правнук, триніжок, іменини, ягнятко, зелень, заглибина, доброта, дубняк шитво, вигадько, баранина, соломинка, сніжинка, стежинка, пересадка долина, городина, протестувальник, , перекачка, Іринка, корзинка, перев'язка, Радчук, інтернетівець.

ВПРАВА 2. Згрупуйте іменники у три колонки: 1) іменники, утворені безафіксним способом; 2) іменники, утворені за схемою «основоскладання + інтерфіксація + нульова суфіксація»; 3) іменники, які мають нульовий суфікс. Зробіть повний морфемний та словотвірний аналіз слів, які залишаться поза межами цих колонок.

Багра, втрата, мотоцикл, нафто бізнес, вузькоплечий, старість, білокрівці, вчитель, медсестра, дотепа, загорожа, міць, лісотундра, безногий, дніпробудівці, собівартість, працелюбство, гуща, картоплина, безвідповідальний, вибух, хвалько, велосипед, китолов, чорнобровий, суша, філфак, поросль, зав'язь, сороканіжка, агітпункт.

ВПРАВА 3. Установіть спосіб творення запропонованих складних прикметників.

Малонаселений, ланкова, коханий, самодіяльний, гаряче, хвилеподібний, вищезначений, всесильний, причорноморський, двоголовий, світлонепроникний,

перший-ліпший, бутербродна, зрячий, гіркувато-солодкий, зрілий, україно-німецько-англійський, двоповерховий, одномовний, кисло-солоний, людиноподібний, вельмишановний, жовтий-жовтий,

ВПРАВА 4. Утворіть словотвірний тип прикметників на позначення назв ознак за просторовими відношеннями. Установіть моделі, застосовані вами в цьому словотвірному типі.

ВПРАВА 5. Утворіть від запропонованих слів усіма можливими способами похідні, визначте засіб і спосіб словотворення. Зробіть висновок про розряд за значенням твірних і похідних займенників.

Хто, що, який, чий, котрий, скільки, кого, я, ти.

ВПРАВА 6. У поданих реченнях знайдіть емоційно забарвлені займенники. Визначте, за допомогою яких формо- чи словотворчих засобів вони утворені.

1. Під ногами почала м'яко вгинатися прогнила земля, яка невідь-що ховала під собою і для чогось смертельні продухи затягувала безневинними незабудками (М. Стельмах). 2. Після великої зими, за Катерини за цариці, москаль ту викопав криницю; а як він викопав, то ми оце й розкажемо в пригоді (Т. Шевченко). 3. Коло тебенюк я – дивись. Ходять хмари нехмарним небом, по воді сон зорі повивсь біля тебенюк, коло тебе (М. Вінграновський). 4. Лиш одна є втіха в тому, що під небом голубим аж тепер вже видно, хто ми, до самісіньких глибин (Л. Костенко). 5. Мусиш ти мені усеньку ніч співати (Д. Павличко). 6. Буде гроза! Потім буде тиша. Жінка твоя. Але я твоїша (Л.Глібов).

ВПРАВА 7. Визначте, яким способом і за допомогою яких словотворчих засобів утворені прислівники. Прокоментуйте омонімію прислівників з іншими частинами мови.

Запанібрата, вночі непогано, по-студентському, дець, більш-менш, сором, позавчора, ліворуч, сумненько, вгору (угору), невдало, гордо, силоміць, засвітла, пліч-о-пліч, натрое, галопом, де-небудь, по-родинному, згори, надворі, уперше, наскільки, по-вашому, додому, вовком, тричі, натрое, бігом, гаряче, внічю, потім, щодня, взимку, надвечір, ридма, по-юнацьки, горілиць, сьогодні, втридорога, обіруч, по-кошачому, навприсядки, востаннє, часом, надворі, миттю, нашвидку.

ВПРАВА 8. Укажіть способи творення наведених нижче дієслів, визначте твірну основу.

Розбомбити, бондарювати, роззброїти, відкинутися, погуркотіти, покомандувати, рибачити, розумнішати, подвоювати, освоювати, доміряти, знешкодити, простежити, звикнути, підкинути, підняти, підглянути, підсолити, підійти, піднести, підрізати, підібрати, підкувати, підкреслити, підкопати, підрубати, підтримати, підбадьорити, жарити, учительювати, начальствувати, додуматися, пересуватися, перестукуватися, передумати, передбачити, цвенькати, палахнути, обюрократитися, викати, угукати, грюкнути, ахати.

ВПРАВА 9. Випишіть із запропонованих речень лише ті прийменники, які утворилися шляхом переходу з інших (повнозначних) частин мови. Установіть частиномовну належність твірних слів та спосіб словотворення.

1. Коло повітки на току два Кайдашеві сини поправляли поди під стіжки (І. Нечуй-Левицький). 2. Гримнув постріл, і куля магазину промчала мимо голови опришка (Г. Хоткевич). 3. Під час естетичного переживання відбувається справжнє чудо. Читаючи, ми бачимо те, чого нема перед очима. На відміну від письменників та композиторів живописці ... є і творцями, і виконавцями. Кожному з них, крім творчої уяви, потрібні вправні руки. Залежно від призначення твори пластичних мистецтв поділяються на монументальні, станкові і декоративні. Порівняно з майстрами інших жанрів живописець-портретист найбільше зв'язаний з об'єктом зображення. Зважаючи на велике значення матеріалів і засобів використання їх, твори живопису класифікують також за їх технікою. Серед усіх мистецтв є тільки одно суто слухове – музика (П. Білецький). 4. Кругом ставка біліє смуга з вишневих та черешневих садків (І. Нечуй-Левицький). 5. Давид ще довго сидів кінець стола і щось швидко й натхненно писав (А. Головка). 6. Після пречистої в неділю, та після першої, Трохим старий сидів в сорочці білій, в брилі, на призьбі (Г. Шевченко). 7. Рад був Андрій жити близько батька, якого дуже любив і поважав (І. Франко).

ВПРАВА 10. Здійсніть спрощений словотвірний аналіз часток та вигуків:

Киць-киць, Господи!, на, матінко!, тьох-тьох, ну, лишень, були собі дід та баба, даруйте, хтозна-, невідь-, -небудь, а воно ніяк не смішно, щасливо, даруйте, геть, давай.

Схема скороченого запису морфемного аналізу слова

1. Визначити, чи є слово змінним, поєднавши його з іншими словами.
2. Виділити флексію.
3. Визначити основу й охарактеризувати її (похідна — непохідна).
4. Підібрати споріднені слова й визначити корінь слова.
5. З'ясувати, зв'язаний чи вільний корінь у слові.
6. Визначити префікс, суфікс, постфікс та інші морфеми слова шляхом зіставлення його з іншими спільнокореневими словами.
7. Накреслити схему.

Зразок морфемного аналізу

Провесінь – іменник, основа вільна, суцільна, проста, подільна (крім кореня, має префікс).

Схема морфемного аналізу:

1. Аналізоване слово.
2. Частина мови.
3. Визначити флексію, вказати її граматичне значення.
4. Визначити основу слова.
5. Охарактеризувати основу: суцільна – перервана, вільна – зв'язана, проста – складна, подільна – неподільна.
6. Визначити корінь слова, дібравши 2-3 однокореневих слова, вказати на наявні чи можливі варіанти кореня.

7. Визначити префікс (словотворчий, формотворчий).
8. Визначити суфікс (словотворчий, формотворчий); постфікс, інтерфікс, якщо наявні.
9. Вказати морфонологічні зміни в основі: в корені, префіксі, суфіксі, флексії і на межах морфем (за наявності).
10. Вказати історичні зміни: спрощення, пере розклад, ускладнення тощо (за наявності).
11. Графічне позначення моремного складу слова.

Зразок морфемного аналізу слова:

1. Вітрозапильний.
2. Прикметник.
3. Флексія *-ий*, вказує на чоловічий рід, однину, називний відмінок.
4. Основа слова *вітрозапильн-*.
5. Основа суцільна, вільна, подільна, складна.
6. Корінь слова *-дол-* (долина, діл), можливий варіант *діл-*.
7. Префікс *ви-*, словотворчий, іменниково-дієслівний.
8. Суфікс *-ин-*, словотворчий, іменниковий; суфікс *-ок*, словотворчий, іменниковий.
9. У корені можливе чергування голосного *оз і (діл)*.
10. Спрощення, пере розкладу, ускладнення немає.
11. Графічне позначення морфемного складу слова:

ВИДОЛИНОК

Схема словотвірного аналізу похідних слів:

1. Аналізоване слово.
2. Твірне слово.

3. Твірна основа, її частиномовна належність.
4. Словотворчий засіб.
5. Спосіб словотворення.
6. Словотвірне значення.
7. Словотвірний тип (мутаційний – модифікаційний, транспозиційний – не транспозиційний), його продуктивність.
8. Словотвірна модель, її регулярність.
9. Графічне позначення словотвірної структури слова.

Зразок словотвірного аналізу похідних слів:

1. Загір'я.
2. Твірне слово – гора.
3. Твірна основа – **-гор-**, іменникова. У твірній основі відбувається чергування голосного **о з і**.
4. Словотворчий засіб – префікс **за-** і суфікс **-й(а)**.
5. Спосіб словотворення – морфологічний, префіксально-суфіксальний.
6. Словотвірне значення – «назва географічного поняття».
7. Словотвірний тип – мутаційний, не транспозиційний, малопродуктивний.
8. Словотвірна модель – «**за-** + іменникова основа + **-й(а)**», регулярна.

загір'я

Перелік статей для підготовки конспектів наукових текстів

1. *Грищук В.В.* Структура словотвірних значень відприкметникових утворень у сучасній українській мові. *Укр. мовознавство*. К., 1991. №18. С.51-59.
2. *Каламова Н.А.* К вопросу о переходности одних частей речи в другие. *Рус. яз. в школе*. 1961. №5. С.56-59.
3. *Карпіловська Є.А.* Морфемна сітка як інструмент дослідження будови слова. *Укр. мовознавство*. К., 1992. №19. С.100-109.
4. *Карпіловська Є.А.* Морфемна сітка як інструмент дослідження будови слова. *Укр. мовознавство*. К., 1992. №19. С.100-109.
5. *Карпіловська Є.А.* Типи одиниць суфіксальної підсистеми сучасної української літературної мови. *Мовознавство*. 1998. №1. С.43-54.
6. *Карпіловська Є.А.* Типи одиниць суфіксальної підсистеми сучасної української літературної мови. *Мовознавство*. 1998. №1. С.43-54.
7. *Клименко Н.Ф.* Складні слова та проблема їх гніздування. *Укр. мовознавство*. К., 1982. №10. С.66-73.
8. *Ковалик І.І.* Про основну мовну одиницю словотвірного рівня. *Укр. мовознавство*. К., 1976. №4. С.28-32.
9. *Кравченко М.В.* До питання про явище усічення в українському словотворенні (в дериватах іншомовного походження). *Укр. мовознавство*. К., 1988. №15. С.33-40.

10. *Полюга Л.М.* Варіанти морфем і морфемний розбір слова. *Укр. мова і літ. в шк.* 1983. № 2. С. 38-42.
11. *Семеренко Г.В.* Формування української демінутивної суфіксації. *Мовознавство.* 1992. №4. С.51-58.
12. *Сікорська З.С., Шарпило Б.А.* Про інтерфікси та інтерфіксацію // *Укр. мовознавство.* К., 1977. №5. С.42-46.
13. *Соколова С.О.* Формально-семантичне варіювання префіксів і проблема єдності слова. *Мовознавство.* 2002. №1. С.32-37.
14. *Токар В.П.* Використання зменшувальних суфіксів в українській мові. *Укр. мова в шк.* 1960. №5. С.11-17.
15. *Третевич Л.М.* Нульова суфіксація деад'єктивних іменників у сучасній українській мові. *Укр. мовознавство.* К., 1982. №10. С.60-66.
16. *Шевчук О.С.* Про поняття “основа слова”. *Укр. мовознавство.* К., 1978. №6. С.63-68.

Колоквіум на тему: «Характеристика морфемних словників»

- 1. Типи морфемних словників.*
- 2. Мета та завдання морфемних словників залежно від типу.*
- 3. Принципи укладання морфемних словників різних типів, їх структура.*
- 4. Реєстр словників, будова словникових статей.*

ВПРАВА 1. З'ясувати, як подано омонімію та багатофункційність афіксів у Словнику українських морфем (Л.Полюга). Приклади виписати й пояснити.

ВПРАВА 2. Зі Словника українських морфем (Л.Полюга) виписати 5 кореневих морфеми, які мають по чотири і більше аломорфів

ВПРАВА 3. Зі Словника українських морфем (Л.Полюга) та Морфемного аналізу: Словника-довідника (І.Яценко) виписати 10 слів, морфемне членування яких різне. Пояснити, чим зумовлена розбіжність у трактуванні морфемної будови тих самих слів.

ВПРАВА 4. Із Кореневого гніздового словника (Є.Карпіловська) виписати по два приклади іменникової, дієслівної, прикметникової та мішаної кореневої омонімії (омографії).

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Морфеміка як розділ науки про мову.
2. Поняття про морф і морфему.
3. Поняття аломорфа.
4. Поняття морфа-варіанта.
5. Класифікація морфем (загальна характеристика).
6. Класифікація морфем за значенням.
7. Класифікація морфем за функцією.
8. Класифікація морфем за вираженням.
9. Характеристика морфем за походженням.
10. Класифікація морфем за відтворюваністю та продуктивністю.
11. Корінь.
12. Префікс.
13. Суфікс.
14. Постфікс.
15. Питання про інтерфікс.
16. Питання про конфікс.
17. Флексія.
18. Афіксоїди.
19. Структурні типи основ.
20. Історичні зміни у морфемній будові слова.
21. Опрощення.
22. Перерозклад.
23. Ускладнення, декореляція.
24. Морфемні структури повнозначних частин мови.
25. Морфемний аналіз.
26. Словотвір як розділ науки про мову.
27. Похідне, непохідне, твірне слово.
28. Твірна база.
29. Словотвірний ланцюжок, словотвірна парадигма.

30. Словотворчі засоби.
31. Словотвірний тип.
32. Словотвірне значення.
33. Словотвірне гніздо.
34. Словотвірна категорія.
35. Словотвірна будова слова, її співвідношення з морфемною будовою.
36. Способи словотвору у сучасній українській мові.
37. Префіксальний словотвір.
38. Суфіксальний словотвір. Нульова суфіксація (безафіксний словотвір).
39. Префіксально-суфіксальний словотвір (конфіксальний).
40. Флективний словотвір.
41. Абревіація.
42. Постфіксальний словотвір.
43. Основоскладання.
44. Словоскладання.
45. Морфолого-синтаксичний спосіб словотвору.
46. Лексико-синтаксичний спосіб словотвору.
47. Лексико-семантичний спосіб словотвору.
48. Словотвір іменників.
49. Словотвір прикметників.
50. Словотвір числівників.
51. Словотвір займенників.
52. Словотвір прислівників.
53. Словотвір дієслів.
54. Службові частини мови вторинного походження.
55. Складні випадки словотвірного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Безпояско О.К., Городенська К.Г.* Морфеміка української мови. К., 1987.
2. *Білоусенко П.І.* До питання про основний спосіб творення прислівників в історії української мови // Українська мова. 2008. № 2. С.14-27.
3. *Білоусенко П.І., Іншакова О.І., Качайло К.А., Меркулова О.В., Стовбур Л.М.* Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси). Запоріжжя – Кривий Ріг, 2010.
4. *Валух З.* Невідмінювані іменники іншомовного походження та їхні дериваційні можливості // Проблеми сучасної філології. Лінгвістика, літературознавство, лінгводидактика. Полтава, 2008. С. 5-10.
5. *Ващук В.О.* Флективний спосіб творення похідних іменників. УМЛШ. 1973. № 10. С.39-44.
6. *Віняр Г.М.* Новий префіксоїд у словотвірній системі української мови // Філологічні студії: науковий Вісник КДПУ. Кривий Ріг, 2011. Вип.6. С.100-105.
7. *Віняр Г.* Основні тенденції розвитку іменної префіксації в українській мові кінця ХХ ст. // Актуальні проблеми філології і методики викладання мов: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2006. Вип.4. С.6-24.
8. *Возний Т.М.* До питання про генезис і функції афіксів // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 1987. Вип. 18. С.73- 77.

9. *Возний Т.М.* Словоtvір дієслів в українській мові у порівнянні з російською та білоруською. Львів, 1981.
10. *Горбачук В.Т.* Основні поняття і терміни морфеміки. Слов'янськ, 1983.
11. *Городенська К.Г.* Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словоtvірної підсистем української літературної мови // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. К., 2009. Вип. 5. С.3-7.
12. *Городенська К.Г.* Про префікси і префіксоїди в українській мові // Мовознавство. 1986. № 1. С.20-30.
13. *Горпинич В.О.* Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словоtvір. Морфонологія. К., 1999.
14. *Грещук В.В.* Основоцентрична дериватологія: історія, стан, перспективи // Актуальні проблеми українського словоtvору. Івано-Франківськ, 2002. С. 68-78.
15. *Грещук В. В.* Поняття словоtvірної парадигми в сучасній дериватології // Мовознавство. 1985. №1. С.21-27.
16. *Грещук В.В.* Студії з українського мовознавства. Вибрані праці. Івано-Франківськ, 2009.
17. *Ільїн В.С.* Префікси в сучасній українській мові. К., 1953.
18. *Карпіловська Є.* Нова Україна у словоtvірній номінації: зміни в мовному "кресленні" світу // Відображення історії та культури народу в словоtvоренні. К., 2010. С.91-109.
19. *Карпіловська Є.А.* Образ держави у мові відкритого суспільства: новомова чи мова нового мислення? // Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність. Зб.

наук. доп. на Міжнародних наукових читаннях, присвячених 70-річчю від дня народження чл.-кор. НАН України, проф. Н.Ф. Клименко. К., 2009. С.127-138.

20. *Карпіловська Є.А.* Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови. К., 1999.

21. *Каспришин З.О.* Джерела виникнення множинної словотвірної мотивації// Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Івано- Франківськ, 1995. Вип.1. С.88-95.

22. *Каспришин З.О.* Складні випадки словотвірного аналізу // УМЛШ. 1989. №11. С. 53-58.

23. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Морфемні структури слів у сучасній українській літературній мові // Мовознавство. 1991. С.10-21.

24. *Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А.* Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система // Мовознавство. 1990. №6. С.41-50.

25. *Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А.* Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. К., 1998.

26. *Клименко Н.Ф.* Основи морфеміки сучасної української мови. К., 1998.

27. *Клименко Н.Ф.* Роль словотворення в сучасній українській номінації // Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. К., 2008. С.134-227.

28. *Ковалик І.І.* Вчення про словотвір // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ, Львів, 2007. Ч.І. С. 21-170.

29. *Ковалик І.І.* Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ. Львів, 2007. Ч.І. С.170- 236.
30. *Ковалик І.І.* Основні проблеми вчення про словотвір // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ, Львів, 2007. Ч.І. С.236-261.
31. *Ковалик І.І.* Питання словотворчої омонімії і синонімії у сфері іменників слов'янських мов // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ, Львів, 2007. Ч.І. С. 288-314.
32. *Ковалик І.І.* Про корінь слова та його роль у словотворенні // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ, Львів, 2007. Ч.І. С. 320-326.
33. *Ковалик І.І.* Про морфеми (морфи) у сфері мови і мовлення // Ковалик І.І. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Івано-Франківськ, Львів, 2008. Ч. II. С. 156-171.
34. *Ковалик І.І.* "Словотвірний" чи "словотворчий" // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ, Львів, 2007. Ч.І. С. 358-359.
35. *Коржик Л.В.* Словотвірні ланцюги як одиниці словотвірної системи мови // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Івано-Франківськ, 1997. Вип.2. С. 149-155.
36. *Лесюк М.П.* Дослідження словотвору на рівні словотвірних гнізд // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія. Івано-Франківськ, 2007. Вип.XV-XVIII. С.212-216.

37. *Лесюк М.П.* Транспозиція, мутація та модифікація значення твірного слова // *Мовознавство*. 1987. №3. С. 34-39.
38. *Невідомська Л.* Ще раз про сутність лексико-семантичної деривації// *Актуальні проблеми українського словотвору*. Івано-Франківськ, 2002. С. 105-117.
39. *Немченко В.Н.* Современный русский язык. Словообразование. М., 1984.
40. *Сікорська З.* Постфікси в українському мовознавстві // *Українська мова*. 2003. №3-4. С.46-55.
41. *Словотвір сучасної української літературної мови*. К., 1979.
42. *Соколова С.О.* Префіксальний словотвір дієсліву сучасній українській мові. К., 2003.
43. *Стефурак Р.І.* Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ, 2008.

Словники

1. *Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.* Український словотвір у термінах. Тернопіль, 2007.
2. *Ганич Д.І., Олійник І.С.* Словник лінгвістичних термінів. К., 1985.
3. *Демська О.М., Кульчицький І.М.* Словник омонімів української мови. Львів, 1977.
4. *Етимологічний словник української мови / За ред. І. Мельничука К., 1982-2012. Т.І-VI.*
5. *Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П., Клименко Н.Ф., Критська В.І., Пуздирева Т.К., Романюк Ю.В.* Активні

ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики. К., 2013.

6. *Карпіловська Є.А.* Кореневий гніздовий словник української мови. К., 2002.

7. *Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Карпіловський В.С., Недозим Т.І.* Словник афіксальних морфем української мови. К., 1998.

8. *Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П.* Шкільний словотвірний словник сучасної української мови. К., 2005.

9. *Мазурик Данута.* Нове в українській лексиці. Львів, 2002.

10. *Нелюба А.* Лексико-словотвірні інновації (2008-2009). Словник. Харків, 2010.

11. *Полюга Л.М.* Словник українських морфем. Львів, 2003.

12. *Сікорська З.С.* Українсько-російський словотворчий словник. К., 1974.

13. Словник іншомовних слів. К., 2000.

14. Словник української мови: у 11-ти т. К., 1970-1980.

15. Українська мова. Енциклопедія. К., 2000.

16. *Яценко І. Т.* Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2 т. К., 1980-1981.

НАЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Важеніна Олена
Бортун Каріна

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА:
МОРФЕМІКА. СЛОВОТВІР: МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ**

ПРАКТИКУМ

Технічний редактор
Павло Кушнір

Віддруковано з оригіналу макету замовника.
Центр оперативного друку «Документ Принт»
ФОП Кушнір Ю.В.
м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4, 1-й поверх, оф. 114.
Тел. 067 390 20 88